

S nem találtam, nem találtam!)”
(Az előkelő idegen. Ö. M. III, 154).

A név a képszerűség szolgálatában is állhat.

„Mintha pásztortűz ég őszi éjszakákon,
Arany János lelke úgy lobog e tájon”
(Ének Arany Jánosról. Ö. M. II, 244).

Hasonlatait éppen a nevek teszik emlékezetessé, amelyekben érzékletes képet vetít az olvasó elé.

„S úgy álltam árván a magyar határon,
Mint Toldi ős a nyári pusztaságon”
(Nefelejcs. Ö. M. II, 220)

„Philoktetesként Lemnos szigetén,
Magányosan elvérzem lassan én”
(Philoktetesként. Ö. M. III, 220).

A név meghaladja eredeti rendeltetését és fogalommal szélesedik.

„Kossuth Lajos: ebben a névben századok tárogatója zendül,
bánatosan és dicsőségesen”
(Kossuth. Ö. M. IV, 371)

„Jövő királya, főséges, csodás,
Örök magyar erő: Petőfi Sándor!”
(Petőfi szellemének. Ö. M. II, 289).

A név jelképpé válik, és ebben a funkciójában kerül legtávolabb eredeti rendeltetésétől.

„Annák, szerelmek, elbocsátom őket,
Mint őszi lomb a szálló levelet”
(Fohászkodás. Ö. M. II, 275).

Előadásomban Juhász Gyula névadásának néhány szempontját villantottam föl. Névteremtő képzeletére az említettekén kívül mitológiai és bibliai alakok, a világirodalom kiemelkedő költői és írói, filozófusok, festők, drámai hősök is hatottak.

VITÁNYI BORBÁLA

C) Idegen nyelvű névadás

Keresztnévadás a Német Demokratikus Köztársaságban és hazánkban

A Német Demokratikus Köztársaságban 1981 decemberében a személynyilvántartásról szóló törvény 9. paragrafusában újra szabályozták a névadás kérdéseit. A törvény végrehajtási utasítása erről többek között a következőket írja: 1. A gyermek keresztnéve jelezze a gyermek nemét. Az olyan nevek, amelyek eredendően nem keresztnévek, nem anyakönyvezhetők. 2. Több keresztnév esetén az első nevet, a

szólítónévet aláhúzással jelölni kell. — A nyilvántartási törvény 23. paragrafusa aláhúzza az 1952-ben megjelent törvénynek azt a pontját, hogy a családnevek és keresztnévek csak nagyon kivételes esetekben változtathatók meg. A 24. paragrafusban rögzíti a törvény ezeket az eseteket: a) a szocialista társadalomban való együttélés törvényei szerint a név nem hihető; b) a név nehéz írásmódja vagy kiejtése miatt sokszor tévedést idéz elő; c) valaki a nevét nem ismerte pontosan, s egy másik nevet használt. (Vö. NAUMANN–SCHLIMPERT–SCHULTHEIS, *Das kleine Vornamenbuch*. Leipzig, 1982. 20.–21.)

A magyar keresztnévadás követelményeit Ladó János utónévkönyvében olvashatjuk. Ezek jóval körültekintőbbek, mint a német követelmények: a) kiejtés-szerű helyesírása meghonosodott vagy meghonosodóban van, ill. könnyen meghonosítható; b) a társadalmi igény következtében már ismerősen hangzik; c) a hangalakja, elsősorban a névvégződést tekintve, jól beilleszthető névrendszerünkbe; d) férfi- és női névként való használata határozottan elkülöníthető; e) jelentésanilag zavart nem okoz. (Vö. LADÓ JÁNOS, *Magyar utónévkönyv*. Bp., 1978. 7.)

A Német Demokratikus Köztársaságban is névgyűjteményekkel segítették és segítenek ma is a névadó szülőknek a keresztnév megválasztásában. 1966 és 1978 között KARL PAUL *Das kleine Vornamenbuch* című könyve töltötte be ezt a szerepet. A névadás és egyáltalán a nevek iránti általános érdeklődés, továbbá a névkutatásban bekövetkezett fejlődés új névgyűjteményt követelt. Az új keresztnévkönyvet Horst Naumann zwickau professzor irányításával Johannes Schultheis lipcsei és Gerhard Schlimpert berlini névkutatók készítették el. 1978-ban jelent meg először, majd két változatlan kiadás után 1982-ben átdolgozva jelent meg újra. A kiadvány kb. 1500 fiú- és ugyanennyi leánynevet tartalmaz. A mű tanácsadó a keresztnévet választók számára, és nem utasításszerű. Eleve nem is lehet ilyen, hiszen nem minden keresztnévet tartalmaz, hanem csak azokat, amelyek ma is gyakoriak, okmányokkal igazolhatók, s amelyeket a kiadvány szerkesztői fontosnak és terjesztendőnek tartanak. Jelentős különbség ez a német és a magyar utónévkönyv között. Van azonban ennél fontosabb különbség is. A magyar utónévkönyv több névnek a becéző változatát is felveszi a választható nevek közé: Péter > *Pető*, Sebestyén > *Sebő*, András > *Bandó*, Mária > *Mara*, *Margó*, *Marica*, *Ria*, Katalin > *Kata*, *Katica*, *Kató*, *Kitti*, Erzsébet > *Betti*. Utónévkönyvünkben azonban eléggé ritka ez a jelenség. Nem így van a német utónévkönyvben. A német alapnév mellett német és idegen alakváltozatok, becéző formák élnek, és egyformán választhatók.

A német névadási lehetőségnek e különlegessége a német keresztnévek történetével magyarázható. Az ismertetésben Horst Naumann–Gerhard Schlimpert–Johannes Schultheis fentebb említett munkájára támaszkodom (9–15).

A német keresztnévek eredete az ógermán időkbe nyúlik vissza. Mint a legtöbb indogermán nyelvben, ezek az utónevek is kéttagúak voltak: Adalbert „nemes” és „híres”, Dankmár stb. Ezek ún. kívánságnevek, tehát Adalbertnek nemesnek és híresnek kellett lennie, Dankmárnak jelentős gondolatot kellett kifejtenie. A névadáshoz felhasznált szavak száma viszonylag kicsiny volt, és leginkább olyanok kaptak ilyen funkciót, amelyek a mindennapi nyelvhasználatból hamarosan kiestek. A névadás — ahogy ma is — a névadó és a névviselő közötti személyes kapcsolat alapján történt, tehát pozitív jelentéstartalmakat hordozó szavakat választottak névalkotó

részekül, pl.: harc, háború, fegyverek, győzelem, dicsőség, erő, merészség, békés tevékenység, birtoklás, barátság, valamint harcias, erős állatok megnevezései.

Az i. sz. 800-ig megmaradt kb. 2000 utónévben ezek a névalkotó szavak igen sokféle és nagyon eltérő kombinációkban jelennek meg, anélkül azonban, hogy értelmes szemantikai kapcsolatot lehetne közöttük létesíteni. A férfi- és a női nevek alkotórészeit hasonló területekről vették, a női nevekben azonban fegyverek neve általában nem fordul elő, s bizonyos végzések nagyobb számban fordulnak elő a férfinevekben, mások pedig a női nevekben.

Már ebben a korszakban megkezdődik a nevek megrövidítése, a második tag erősen megváltozik, megrövidül, vagy teljesen el is marad. A *Thietmar* rövidült formája: *Thiemo*, az *Ot-* összetételű nevéké *Uta* vagy *Otto* lesz, az *Adal-Adel* előtagúak rövid változata *Ada*, a *Gund-Gud* előtagúaké pedig *Guda*. A rövidült formákban a női nevek zömmel *-a*-ra, a férfiaké *-o*-ra végződött.

A rövidült formák a választható nevek számát megsokszorozták, de a nevet alkotó szavak jelentését teljesen elhomályosították.

S végül már ebből a korszakból vannak adatok, hogy férfi keresztnévnek a végződés megváltoztatásával, pontosabban az *-a* vagy *-e* hozzátoldásával női nevekként is funkcionáltak: *Albert* > *Alberta*, *Eberhard* > *Eberharde*, *Otbert* > *Otberta* stb.

A mai német személynévanyagban e nevek jó része eredeti vagy rövidült formájában tovább él, azokat pedig, amelyek a középkorban feledésbe merültek, a XIX. század elején felújította a romantika.

A 800-as évektől megkezdődik az idegen személynévnek beáramlása, különböző időszakokban, különböző helyekről és eltérő okokból.

A 800-tól 1200-ig terjedő időszak az egyházi nevek beáramlásának a kora. A kereszténység felvétele, a szentek tisztelete és a nyugat- és déleurópai névdivat gyorsan meggyökerezett ezeket.

Az ótestamentumi nevek terjedtek el először, s majd amikor az 1100-as évektől megindul a katolikus egyházban a szentek fokozottabb tisztelete, az újtestamentumi nevek is elterjednek, s velük együtt sok görög és latin eredetű név. Az *Adam*, *Matthias*, *Michael*, *Thomas*, *Anna*, *Elisabeth*, *Eva*, *Judit*, *Magdalena*, *Maria*, *Martha* héber, az *Andreas*, *Peter*, *Nikolaus*, *Agnes*, *Dorothea*, *Irene* görög, a *Christián*, *Margarete*, *Sibill* görög-latin, az *Anton*, *August*, *Felix*, *Lorenz*, *Martin*, *Paul*, *Viktor*, *Beate*, *Flóra*, *Julia*, *Klara*, *Ursula* latin eredetű nevek ekkor válnak ismertté a német területen, lesznek hamarosan népszerűvé, s a mai névanyagnak is szerves részét alkotják.

Egyébként ebben az időszakban erősen megnövekszik a népesség, nagy számmal költöznek az emberek a nagyobb településekre, s erőteljesen megindul a városok fejlődése, ennek következtében egyre több lesz az egymás közelében élő, azonos nevű ember. A szervezett állam és a városi közigazgatás adminisztrációs munkája, továbbá az egyes személyeknek vagy családoknak az a törekvése, hogy jogi igényeiket, tulajdonukat és összetartozásukat elismertessék, elindítja a családnév kialakulásának folyamatát. Az összetartozás kifejezésére érdekes adatok maradtak a családnév kialakulása előtti időből: a nagypapa a *Heribrant*, az apa a *Hildebrant*, a fiú a *Hadubrant* nevet viselte egy családban; egy másikban: *Gunter*, *Gernot*, *Giselher* a három fiú-

testvér neve. A családnév az 1200-as évektől fogva fokozatosan és öröklődően átveszi e funkciót.

Az 1200-as évektől a városok fejlődésével, majd pedig Luther reformációjával az általános műveltség, különösen a polgárság műveltsége növekszik. Az ismeretanyagból, továbbá a népszerű nyomdatermékekből további idegen keresztnévek terjedtek el. Homérosz hőségének, *Achilles*-nek neve, továbbá a történelmi *Alexander* név már az 1200-as évekből adatolható. A ponyvanyomtatványokból pedig a *Bruno*, *Erich*, *Franz*, *Hugo*, *Adelheid*, *Bertha* stb. nevek váltak ismertté. A XVII. században XIV. Lajos államának politikai és kulturális hatására francia nevek, a XIX. században pedig angol nevek hatolnak be a német névhasználatba: *Lisette*, *Babette*, *Charlotte*, *Louis*, *Daisy*, *Ellen*, *Harriet*, *Harry*, *Edit*, *Jenny*, *Edgar*, *Elly*, *Fanny* stb. A jelenben nagyon erős, de még tovább növekszik a névadásban a szépirodalom, a sajtó, a rádió és a televízió meg a táncdal hatása. Irodalmi hősök, televíziójátékok szereplőinek neve, táncdalénekesek, sportolók művészneve, ill. beceneve, egyéb nevek, amelyekhez nagy teljesítmények fűződnek, egyre nagyobb számban nyerik meg a névadók tetszését. Néhány példa: *Jurij*, *German* (Gagarin és Tyitov keresztnéve), *Gérard*, *André*, *Mike*, *Veikko*, *Björn*, *Peggy*, *Nicole*, *Daniel*, *Göran*, *Asbjörn* stb.

Az ógermán keresztnévek kétfágúsága, a keresztnévek különböző módon keletkező megrövidült és becézett formái, az idegen nevek átvétele, e három mozzanat napjainkig él a német névadásban. A kétfágúság jellege azonban változóban van éppen a rövidült formák hatására. Ugyanis az utóbbi évtizedben egyre inkább terjed a kettős keresztnévek és a két vagy három keresztnév használata. A kettős keresztnévek használatában a fiúknál a kötőjeles forma, a lányok neveiben az összeírás dominál: *Hans-Ulrich*, *Karl-Heinz*, *Klaus-Rolf* a fiúk neveiben, *Annekatrin*, *Annerose*, *Annedore*, *Annelore*, *Hannelore* a lánynevekben. Akik két vagy több keresztnévet kaptak, az első keresztnévet, amelyet a német szakirodalom szólítónévnek (Rufname) nevez, kötelesek a törvény szerint aláhúzni.

Nagyon kedveltek a rövid és becézett formák, és nemcsak a német és az idegenből vett, de már meghonosodott nevek rövidült formái, hanem a szomszédos és más nyelvekből átvett becenevek, amelyek közül a legtöbb az átdó országban csak teljes formában okmányolható. Így a mai német névanyagban skandináv, angol, francia, olasz, finn, magyar és szláv utónevek élnek egyenrangúan egymás mellett. Pl. Katharine > *Kathrin*, *Kathe*, *Kati*, *Katja*, *Kitty*, *Karin*, *Karina*, *Ina*, *Nina*; Christiane > *Christine*, *Christin*, *Christa*, *Chris*, *Kerstin*, *Kirsten*, *Kirstin*; Heinrich > *Hinrich*, *Hein*, *Heiner*, *Heinz*, *Henning*, *Henry*, *Henri*, *Henrik*, *Henryk*, *Hendrik*, *Harry* stb. (I. m. 16–18.)

A mai német névadásban két jelenség terjedése okoz nehézséget. Az egyik: egyre több névadó ragaszkodik ahhoz, hogy az idegenből átvett neveket kiejtés szerint anyakönyvezzék, tehát az írásmódból tűnjön ki a név kiejtése, a hivatal pedig ragaszkodik az átdó nyelvben érvényes írásmódhoz. Pl. a Róbert nevet a német a franciából vette át. Egyesek *Rober*-nek, mások *Robert*-nek, vagy *Roberl*-nek ejtik, de van, aki *Róber*-nek vagy *Robér*-nek olvassa, s szeretné, ha így anyakönyveznék. A német névtudomány véleménye: igen sürgősen létre kell hozni az idegen keresztnévek írásmódjának a szabályzatát. A másik jelenség: egyre több gyermek kap keresztnévül olyan becenevet, amelyet fiúk és lányok becézésére egyformán használnak. Pl. *Chris*,

Conny, Eike, Ronny, Toni stb. A gyermek érdekében a német névtudomány a névadóknak azt ajánlja, hogy ilyen esetekben kettős névvel jelöljék meg egyértelműen a gyermek nemét. (I. m. új kiadása, Leipzig, 1982. 18–9.)

BACHÁT LÁSZLÓ

Névadás és néveredet a vietnami nyelvben

A vietnami alapszókincs túlnyomó része kínai eredetű, így a tulajdonnevek: a személynévek és a földrajzi nevek is.

1. Személynévek. Néhány évtizeddel ezelőtt a személynév három tagból állt: 1. családnév; 2. nemet jelölő név (férfiaknál *van*, nőknél *thi*); 3. utónév.

A vietnami nyelvben viszonylag kevés a családnévek száma, kevesebb mint negyven, és ezek vérségi-törzsi, nemzetségi kötelékre utalnak. Vannak rendkívül gyakori családnévek. Nyolc-tíz családnévet használ a vietnami lakosság 50–60 százaléka. Különösen gyakori a *Nguyen*, a *Le* és a *Tran* név. Ez a három név a vietnami történelem három nagy királyának (és egyben a királyok törzsének) a neve. A néhány családnév nagy gyakoriságát okozta az is, hogy a királyok a különféle érdemeiket szerzett személyeknek a saját nevüket adományozták kitüntetésként.

A családnéveknek általában nincs köznévi jelentésük, de ritkán előfordulhat, pl. *Ngoc* (kukorica), *Cao* (magas), *Dao* (barack). A családnévet az utódok öröklik, a nők pedig megtartják a házasságban is.

Az utónéveknek köznévi jelentésük van. Vannak közöttük állatnevek. Ezeknek egy része ma már köznévként nem használatos kínai eredetű szó. Az állatnevek egy-egy naptári évet jelölnek. Tizenkettőig jelölik az éveket állatnevekkel, azután kezdődik a jelölés előlről. A neveket aszerint adják, hogy melyik állat: a tigris, a kecske, a kutya, a sárkány, a macska stb. évében született az illető. Az állatnévadásnak praktikus oldala is van: megjegyezhető a személy születési éve. (Ha viszont az emlékezet kihagy, akkor tizenkét év a tévedés!)

Az utónévek kiválasztásánál helytől, kortól, szociális rétegződéstől függően különböző szokások alakultak ki. A vietnamiaknál is megvan a „nomen est omen”-től való félelem. Így aztán nekik is van Győző-jük (*Thang*), Szilárd-juk (*Cuong*); férfias tulajdonságra utaló név a *Dang* (bátor), a *Hung* (hős), a *Dai* (hatalmas, nagy erejű). A *Can* pedig egyenlőséget jelent.

A lányok viszont nőies tulajdonságokra utaló, gyöngéd, lírai hangulatot ébresztő neveket kapnak. Ilyenek: a *Hien* (szelíd), a *Van* (felhő), a *Thuy* (víz), a *Hoa* (sirály). A *Tuyet* különösen szép név, mert havat jelent, és hóval nemigen találkozik a vietnami ember.

Előfordul az is, hogy – a néphit, a babona szerint – a hangzatos név sem segít, viselője rövid életű lesz (ill. lehet). Ezért tartalmilag, hangulatilag semleges, hétköznapi nevet választanak, pl. *Ban* (asztal), *Coc* (pohár); oszlop, kicsi, semmi, fű, kagyló stb. (Még a fark is előfordul!)

A „férfias” és „nőies” utónév nem jelenti azt, hogy a névválasztást korlátozná az ember neme. Az utónévről az ember neme nem állapítható meg. Az utóbbi évtizedekben (és napjainkban is) bizonyos mobilitás tapasztalható a névhasználatban. Egy-